

RAAP-RAPPORT 3193

Plangebied Harmenjansweg 1 zwart in Haarlem

Gemeente Haarlem

Een archeologische begeleiding (protocol opgraven)

RAAP

CULTUURERFgoed

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

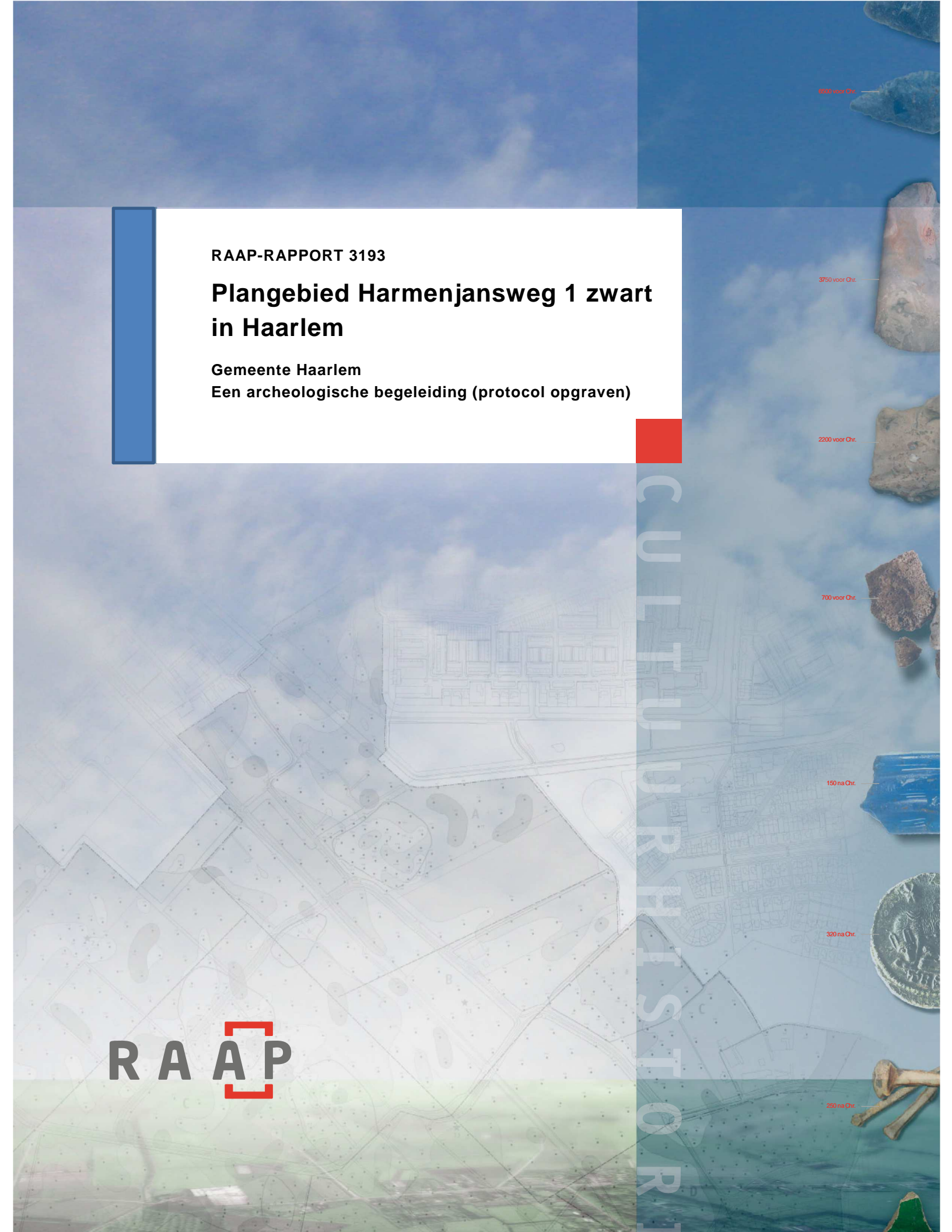
2200 voor Chr.

700 voor Chr.

160 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: dhr. M. Poepjes

Titel: Plangebied Harmenjansweg 1 zwart in Haarlem, gemeente Haarlem; een archeologische begeleiding (protocol opgraven)

Status: eindversie

Datum: maart 2017

Auteur: *drs. I.A. Schute, M.J.A. Melkert & N.L. Jaspers*

Projectcode: HAHJ3

Bestandsnaam: RA3193_HAHJ3

Projectleider: H.M. Molthof MA

Projectmedewerker: T. van Rooij

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 3995694100

Autorisatie: drs. C.N. Kruidhof

Bevoegd gezag: gemeente Haarlem

ISSN: 0925-6229

RAAP

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2017

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van dhr. M. Poepjes heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een archeologische begeleiding (protocol opgraven) uitgevoerd in het plangebied Harmenjansweg 1 zwart te Haarlem. Tijdens dit onderzoek zijn archeologische resten uit de Nieuwe tijd aangetroffen. In een eerder stadium is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (Kroes, 2016). Op grond van de resultaten daarvan werd geconcludeerd dat er mogelijk belangrijke archeologische waarden aanwezig zijn in het plangebied. Naar aanleiding hiervan werd aanbevolen om de bouwwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden.

Bij de archeologische begeleiding in het plangebied Harmenjansweg te Haarlem zijn inderdaad zoals ook bij het bureauonderzoek werd verwacht, houten palen en balken aangetroffen zonder dat deze met zekerheid toegeschreven konden worden aan een duidelijke structuur met een bepaalde functie. Daarvoor was het waarnemingsvlak – een bouwput met enkele funderings sleuven – simpelweg te beperkt.

De palen en balken hebben een relatief kleine diameter (10 tot 15 cm) en het geheel lijkt zeker geen onderdeel te zijn van een scheepshelling, zoals deze wel verwacht werd op basis van het bureauonderzoek (Kroes, 2016). Wel zou het kunnen gaan om constructies die te maken hebben met houtbewerking of scheepsbouw (te denken valt aan schuurtjes, werkbanken, stellingen). In laag S2000 zaten houtsnippers, mogelijk houtbewerkingsafval. Lagen met houtsnippers worden vaker aangetroffen in vergelijkbare context, zoals bijvoorbeeld bij het onderzoek naar een scheepshelling in Bergschenhoek (Jordanov, in concept).

Verder werden een houten muurtje en een beerput aangetroffen. Op zich zijn dit inderdaad de sporen die in Haarlem langs de waterkant aangetroffen kunnen worden.

Naast deze sporen werden vooral vondsten gedaan in de aangetroffen ophogingslagen. Het gebruiksaardewerk is afkomstig uit lagen en/of sporen die vooral dateren uit de 17^e, 18^e en 19^e eeuw.

Een toevalstreffer was de bijzondere vondst van een complete looper van een trogmolen. Deze is gemaakt van Bentheimer zandsteen, heeft een diameter van ca. 39 cm en een vrij groot centraal gat. Een opvallend kenmerk is de glad afgeslepen, schuin inwaarts hellende zijkant, waardoor de maalsteenloper de vorm heeft van een grote (bloem)pot met plat maal- en zichtvlak. Een scherp-sel ontbreekt en de bewerking van het zichtvlak bestaat uit een patroon van korte, parallelle groeven die met de hand lijken aangebracht in niet al te scherpe segmenten. Door de genoemde kenmerken verschilt het exemplaar sterk van de veel strakker uitgevoerde, meer recente hand/trogmolens uit de 18^e eeuw en later. Binnen de nu beschikbare -weinige- gegevens, zou een datering aan het einde van de Late Middeleeuwen of het begin van de Nieuwe tijd daarom het meest voor de hand liggen. De maalsteen als geheel is scheef afgeslepen en dit is mogelijk de reden dat deze niet meer voldeed en werd afgedankt. De zware steen is daarna vermoedelijk nog wel in een andere hoedanigheid hergebruikt.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Kader.....	5
1.2 Administratieve gegevens	6
2 Voorgaand onderzoek.....	7
3 Doel van het onderzoek	8
4 Methoden	9
5 Resultaten.....	10
5.1 Bodemopbouw.....	10
5.2 Archeologie.....	11
6 Conclusies	19
Literatuur	22
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	23
Bijlage 1. Vondstenlijst.	25
Bijlage 2. Catalogus: Aardewerk.	25

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van dhr. M. Poepjes heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau een archeologische begeleiding (protocol opgraven) uitgevoerd in het plangebied Harmenjansweg 1 zwart te Haarlem (figuur 1). Tijdens dit onderzoek zijn archeologische resten uit de Nieuwe tijd aangetroffen. In een eerder stadium is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (Kroes, 2016).

Op grond van de resultaten daarvan werd geconcludeerd dat er mogelijk belangrijke archeologische waarden aanwezig zijn in het plangebied. Naar aanleiding hiervan werd aanbevolen om de bouwwerkzaamheden archeologisch te laten begeleiden.

Voorafgaand aan de uitvoering van de archeologische begeleiding is, conform de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie (KNA; <http://www.sikb.nl>), een Programma van Eisen (PvE) opgesteld (Ilson, 2016). Dit PvE diende als leidraad voor het onderzoek.

Het veldwerk is uitgevoerd op 26 april 2016. De uitwerking vond plaats tussen in zomer en najaar van 2016. Tijdens het onderzoek is op een prettige wijze samengewerkt met de contactpersoon van de gemeente Haarlem (dhr. S. Peters). Onderzoeksdocumentatie en vondstmateriaal zullen te zijner tijd worden overgedragen aan het depot van de gemeente Haarlem.

Het archeologische begeleiding (protocol opgraven) is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 4), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), en de Haarlemse Richtlijnen voor archeologisch onderzoek golden in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

Ligging van het plangebied

Het plangebied was in gebruik als tuin. Deze tuin was echter in hoofdzaak bestraat, bovendien staat er een schuur. Het plangebied ligt in het noorden van de bebouwde kom van Haarlem (figuur 1). De huidige maaiveldhoogte in het plangebied (in de tuin dus) bedraagt ongeveer 0,1 tot 0,2 m +NAP.

1.2 Administratieve gegevens

Plangebied: Harmenjansweg 1 zwart

Plaats: Haarlem

Gemeente: Haarlem

Gemeentelijke projectcode: HAR.4.2015

Coördinaten hoekpunten plangebied:

Noord: 104.331 / 488.643

Oost: 104.336 / 488.638

Zuid: 104.332 / 488.633

West: 104.328 / 488.640

Provincie: Noord-Holland

Centrumcoördinaten: 104.332 / 488.638

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 3995694100

2 Voorgaand onderzoek

In opdracht van de heer M. Poepjes heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in januari 2016 een archeologisch bureauonderzoek (BO) uitgevoerd in Plangebied Harmenjansweg 1 zwart, gemeente Haarlem (Kroes, 2016). De aanleiding voor dit onderzoek is het voornemen om op deze locaties een uitbouw te realiseren, inclusief kruipruimte, waarvoor een omgevingsvergunning nodig is.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat in het plangebied vanaf maaiveld vrijwel zeker resten kunnen worden aangetroffen van 19e-eeuwse bebouwing en laatmiddeleeuwse industriële activiteiten. Daarnaast is er een hoge verwachting voor het aantreffen van resten van bebouwing uit de Middeleeuwen, uit de periode van ingebruikname van dit deel van de stad vanaf het midden van de 14e eeuw. Afhankelijk van de diepte van de geplande ingrepen kunnen ook resten aangetroffen worden van bewoning uit de IJzertijd en Bronstijd. Dit is echter pas het geval vanaf 2 m diepte, terwijl de ontgravingen niet dieper gaan dan 0,6 m.

De geplande ingrepen zijn niet erg diep en vinden mogelijk zelfs plaats in de reeds verstoorde bovengrond. Op basis van de resultaten van het onderzoek wordt daarom aanbevolen - voor beide plangebieden, bij voorkeur in combinatie - de gravende werkzaamheden archeologisch te laten begeleiden. Doel van dit onderzoek is te bezien of er tijdens de werkzaamheden zaken van archeologische waarde worden aangetroffen en deze waar nodig te documenteren en veilig te stellen.

Op basis van bovenstaande informatie is door de gemeente Haarlem besloten de werkzaamheden archeologisch te laten begeleiden (protocol Opgraven).

3 Doel van het onderzoek

De doelstelling van een archeologische begeleiding protocol opgraven is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal (sporen en vondsten) van vindplaatsen (behoud ex-situ) binnen het bereik van de bodemverstorende werkzaamheden om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming over het verleden.

In het Programma van Eisen (Ilson, 2016) zijn de volgende onderzoeksvragen gesteld:

1. In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord?
2. Hoe is de bodemopbouw (laagopvolging en bodemhorizonten)?
3. Zijn archeologische sporen en/of structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun aard, datering, diepteligging, kwaliteit (gaafheid en conservering) en ruimtelijke verspreiding?
4. Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? Wat is de vondstdichtheid/ruimtelijke verspreiding? Hoe is de conserveringstoestand? Wat is de typologische datering?
5. Zijn archeologische resten aanwezig die te maken hebben met de voormalige scheepswerven? Zo ja, op welke manier dragen de resultaten van het onderzoek bij aan de kennisvorming over handel en nijverheid in Haarlem in de (late) middeleeuwen en de Nieuwe tijd?
6. Zijn er inderdaad resten van 19e-eeuwse bebouwing aanwezig in het plangebied? Zo ja, wat zeggen de resten over de aard van de voormalige bebouwing? Zo nee, waarom niet?

4 Methoden

Putten en vlakken

Tijdens het onderzoek is één put aangelegd met een totale oppervlakte van 40 m². Als gevolg van de werkwijze van de aannemer zijn hierin twee vlakken aangelegd met behulp van een (kleine) graafmachine met gladde bak. Het eerste vlak (afgraving van het gehele oppervlak tot ca. 30 cm -Mv) lag onder de verstoorde bovengrond, in de top van een ophogingslaag. Het tweede vlak (ontgraving van de funderingssleuven tot ca. 80 cm -Mv) lag over het algemeen in een humeuze ophogingslaag. Omdat er ter plaatse van de funderingssleuven geen sporen voorkwamen op vlak 1, zijn de beide vlakken in één figuur afgebeeld (figuur 2a). De vlakken en stort zijn met behulp van een metaaldetector onderzocht.

Alle vlakken zijn digitaal getekend en (ook) beschreven conform de Haarlemse richtlijnen voor archeologisch onderzoek (versie oktober 2014). Hierbij is gebruikgemaakt van een GPS. De gegevens zijn ingemeten in het Rijksdriehoeksnet. De hoogte van de aangelegde vlakken is met een GPS ingemeten ten opzichte van NAP.

Profielen

Op drie plaatsen is een profiel opgeschaafd, ingemeten en gedocumenteerd (zie figuur 2a). De bodemlagen zijn lithologisch conform NEN 5104 (Nederlands Normalisatie-instituut, 1989) digitaal beschreven in het beschrijvingsstelsel van RAAP (Deborah 2). Ook zijn de profielen beschreven conform de Haarlemse richtlijnen voor archeologisch onderzoek (versie oktober 2014).

Afwerking en behandeling van sporen en vondsten

De grondsporen zijn ingemeten, beschreven en op de vlaktekening ingetekend. Vervolgens is S1 gecoupeerd en getekend. Er zijn 33 vondsten geregistreerd onder 11 vondstnummers, afkomstig uit sporen en lagen. Enkele vondsten zijn individueel ingemeten.

Bemonstering

Er is vanwege de slechte conserveringsomstandigheden geen aanleiding gezien om van sporen en lagen monsters te nemen voor macrobotanisch onderzoek. Wel zijn twee houten planken en een houten balk bemonsterd, maar onder een vondstnummer geregistreerd. Met het oog op de in het plangebied aanwezige vervuiling is het aantal verzamelde monsters echter beperkt; de palen konden bovendien *in situ* bewaard blijven (zie § 5.2).

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie

Tijdens het veldonderzoek is niet afgeweken van de onderzoeksstrategie zoals in het PvE is omschreven.

5 Resultaten

5.1 Bodemopbouw

Hoewel het plangebied in een landschappelijk interessant gebied ligt (zie daarvoor Kroes, 2016), gingen de grondwerkzaamheden niet zo diep dat intacte natuurlijke afzettingen werden bereikt. De put is in zijn geheel gegraven in (sub)recente ophogingslagen (figuur 2a). Dit betrof de volgende lagen:

- Laag S1000. Deze laag betreft de aan het oppervlak liggende bouwvoor, waarvan de top op ongeveer NAP ligt (wisselt tussen 2 cm +NAP en 13 cm _NAP; 0-25 cm -Mv). Deze bouwvoor bestaat uit zwak siltig, matig fijn zand, grijsbruin van kleur en matig humeus en grindig. De laag maakt een verrommelde indruk en kan geïnterpreteerd worden als een door diverse (tuinbouw)activiteiten omgezet bouwzand;
- Laag S1001. Onder de bouwvoor liggen twee ophogingslagen, waarvan S1001 de meest prominente is. De top hiervan ligt op een wisselende diepte van 0,23 tot 0,63 m –NAP (25 tot 50 cm –Mv). Het grootste deel van het vlak van put 1 ligt in dit ophogingspakket dat bestaat uit hetzelfde zand als S1000, maar dan donkerder van kleur en met minder grind;
- Laag S1002. Deze ophogingslaag is alleen in het noordoosten van het plangebied aangetroffen onder S1001 (niet op de vlaktekening; op circa 0,4 m –NAP en Mv) en wijkt hiervan af door met name de mate van siltigheid. S1002 bestaat uit uiterst siltig en licht grindig zand dat roodbruin van kleur bleek, mogelijk door aanrijking met gemalen baksteen;
- Laag S2000. Deze ophogingslaag tenslotte werd in de funderings sleuven op een iets dieper niveau aangetroffen (50 tot 65 cm beneden vlakniveau, op 0,57 tot 0,63 m -NAP). Deze laag bestaat uit matig siltig sterk humeus fijn zand. In deze laag bevonden zich houtsnippers.

Verder waren in het plangebied reeds zeven buizen ingeslagen met een diameter van ca. 20 cm. Ook liep er een verstoring door een rioleringsbuis (dicht onder het maaiveld) door het plangebied (figuur 2a, S999).

5.2 Archeologie

5.2.1 Grondsporen

In totaal zijn 11 spoornummers uitgedeeld (tabel 2).

spoornr	aard
1	houten plank
2	muur (ter ondersteuning goot)
3	houten paal
4	houten paal
5	houten plank
6	houten paal
7	houten balk
8	beerput (BP01)
9	houten paal
10	houten balk
11	houten paal

Tabel 2. Overzicht grondsporen.

De sporen kwamen met name voor in de zuidwestelijke helft van de ontgraving. Er zijn verschillende houten palen, balken en planken aangetroffen maar deze konden niet aan een structuur met een specifieke functie worden toegeschreven. De houtsoort is niet vastgesteld. S1 lag op een relatief hoog niveau (net onder de bouwvoor), de overige sporen lagen dieper, in de funderingsleuf (zie figuur 3 voor een foto van S2 t/m S7 in het vlak). De hoogte waarop de sporen zijn aangetroffen wisselde tussen circa 0,65 en 0,85 m –NAP en –Mv.

De palen en balken hebben een relatief kleine diameter (10 tot 15 cm) en het geheel lijkt zeker geen onderdeel te zijn van een scheepshelling, zoals deze wel verwacht werd op basis van het bureauonderzoek (Kroes, 2016). Wel zou het kunnen gaan om constructies die te maken hebben met houtbewerking of scheepsbouw (te denken valt aan schuurtjes, werkbanken, stellingen). In laag S2000 zaten houtsnippers, mogelijk houtbewerkingsafval. Lagen met houtsnippers worden vaker aangetroffen in vergelijkbare context, zoals bijvoorbeeld bij het onderzoek naar een scheepshelling in Bergschenhoek (Jordanov, in concept).

Op basis van een projectie van de allesporenkaart over een bouwtekening uit 1909 (figuur 2b) correspondeert put S8 met de beerput van het meest zuidelijke pand van de drie. De afwijking is ca. 60 cm maar rekening houdend met een bepaalde onzekerheid in de projectie, zal het inderdaad de afgebeelde beerput ('privaatput' genoemd op de bouwtekening) betreffen. De beerput heeft daarom de code BP01 gekregen. De muur S2, die een gresbuis ondersteunde, dateert uit dezelfde tijd, aangezien dit de gresbuis moet zijn die komt vanaf de beerput van het meest noor-

delijke pand. Het stevige metselwerk en het baksteenformaat van 21x10x5.5 cm ondersteunen deze interpretatie. De beerput is alleen in het vlak gedocumenteerd en niet verder onderzocht omdat niet dieper werd gegraven en alleen de rand hiervan zichtbaar was in de funderings sleuf.

S9, S10 en S11 tenslotte, betroffen nog twee houten paaltjes en een balk, verspreid over de put aangetroffen (figuur 2a). Ook deze sporen konden niet aan een structuur met specifieke functie worden toegeschreven.

5.2.2 Vondsten

In totaal zijn 11 vondstnummers uitgedeeld aan 33 vondsten (tabel 3 en bijlage 1).

materiaal	aantal
keramiek, gebruiks aardewerk	25
keramiek, bouw materiaal	3
natuursteen	1
hout	4
totaal	33

Tabel 3. Aantal vondsten per materiaalcategorie.

Het aardewerk (fragmenten van o.a. kommen, borden, een steelpan en een kleipijp met hielmerk) en het bouw materiaal (drie fragmenten van tegels) is verzameld uit de ophooglagen S1001 en S2000, met uitzondering van twee scherven uit de bouwvoor (V2). In het noordoosten van het plangebied kwam uit de ophogingslaag S1001 een ronde, iets taps toelopende maalsteen tevoorschijn met een diameter van ca. 40 cm. De vondsten worden hieronder in meer detail beschreven.

5.2.3 (Post-)Middeleeuwse keramiek

Bijdrage N.L. Jaspers

Er zijn 24 fragmenten gedraaid post-middeleeuws gebruiks aardewerk verzameld en één enkele scherf uit de late middeleeuwen. Daarnaast zijn er drie stuks keramisch bouw materiaal gevonden en één pijpenkop (zie bijlage 1 en bijlage 2: Deventer systeemcatalogus).

Gebruiks aardewerk

De 24 fragmenten gebruiks aardewerk zijn gedetermineerd volgens de richtlijnen van het 'Classificatiesysteem voor (Post-)middeleeuws aardewerk en glas', in de archeologische volksmond beter bekend als 'Het Deventer Systeem'. De aangetroffen bakselgroepen zijn: ongeglazuurd steengoed (4%), roodbakkend aardewerk (38%), faience (50%), industrieel wit (4%) en industrieel steengoed (4%).

Tabel 4 geeft de determinatie van het gebruiks aardewerk aan. De meeste vondsten zijn te gefragmenteerd bewaard gebleven om het vormtype van te bepalen. In de meeste gevallen was er

slechts één fragment per voorwerp aanwezig. Meestal was het wel mogelijk om de functie van het voorwerp vast te stellen.

Vondstnr.	Spoor	Volgnr.	Vormtype	omschrijving	Nscherf	MAE	Datering begin	Datering eind	Herkomst
2	1000	1	r-kap	kachelpan	1	1	1750	1900	West-Nederland
3	1001	1	f-kop	theekop	1	1	1700	1800	West-Nederland
3	1001	2	r-		1	1	1600	1700	West-Nederland
3	1001	3	r-gra	grape	1	1	1600	1900	West-Nederland
4	1001	1	iw-bor	bord	1	1	1800	1900	Engeland/België/Nederland
4	1001	2	s3-kom	kom	1	1	1800	1900	Engeland/Duitsland
4	1001	3	r-kom	kom	1	1	1600	1675	West-Nederland
4	1001	4	r-stk	steelkom	1	1	1675	1800	Friesland
5	2000	1	r-bak-6	bakpan	1	1	1675	1800	Bergen-op-Zoom
5	2000	1	r-kom	kom	1	1	1675	1800	Friesland
6	2000	1	r-bak	bakpan	1	1	1600	1800	West-Nederland
6	2000	2	f-bor-1	bord	11	1	1650	1700	West-Nederland, vermoedelijk Haarlem of Delft
11	2000	1	s1-kan	kan	1	1	1300	1350	Siegburg
11	2000	2	r-bak	bakpan	1	1	1550	1650	West-Nederland
					24	14			

Tabel 4. Determinaties van het gebruiksaardewerk.

De oudste scherf uit de begeleiding betreft één fragment van een ongeglazuurde steengoed kan uit Siegburg, welke dateert uit de eerste helft van de 14e eeuw. Dit fragment is echter samen met een deel van een roodbakkende bakpan uit de decennia rond 1600 gevonden (V11 uit S2000), wat aangeeft dat het laatmiddeleeuwse steengoed niet uit een laatmiddeleeuws spoor afkomstig is, maar uit een spoor dat dateert van rond 1600 of daarna.

De overige vondsten uit de begeleiding stammen uit de 17e, 18e en/of 19e eeuw. Onder het roodbakkend aardewerk zien we de resten van een kachelpan (V2 uit S1000), een grape (V3 uit S1001), twee kommen (V4 uit S1001), een steelkom (idem) en drie bakpannen (V5, V6 en V11 allen uit S2000). Van één bakpan is voldoende bewaard gebleven om het type van vast te stellen, de r-bak-6, welke zich kenmerkt door zijn hoge zijwand met hoge kraagrand (V5 uit S2000: figuur 4). Dit is een type dat we kennen van het pottenbakkersafval uit Bergen-op-Zoom uit de late 17e en 18e eeuw. Onder de roodbakkende vondsten is tevens Fries aardewerk herkend. Het meeste lijkt uit West-Nederland te komen.

Onder het faience zien we een fragment van een 18e-eeuws handbeschilderd theekopje (V3 uit S1001) en elf scherven van een bord met een knik tussen spiegel en vlag en een standring (V6 uit S2000: figuur 5). Het bord dateert uit de late 16e of vroege 17e eeuw en is handbeschilderd in de traditie van het Chinese Wan-li porselein, met een vakkenverdeling op de vlag en een Chinese tuin op de spiegel. Het bord is mogelijk in Haarlem of in Delft vervaardigd in de tweede helft van de 17e eeuw. In beide steden waren faience werkplaatsen actief in die periode.

De jongste vondsten uit de opgraving zijn industrieel vervaardigd. Het betreft een deel van een geheel wit bord in industrieel wit aardewerk (V4 uit S1001) en een deel van een kom in industrieel steengoed met een bruin oppervlak en in golven aangebrachte radstempels ter decoratie (V4 uit S1001). Beide stammen uit de 19e eeuw. De productieplaats van beide stukken is niet duidelijk aan te geven. Het industrieel wit kan uit Engeland, België of Nederland (Maastricht) komen, het industriële steengoed uit Duitsland of Engeland. Tabel 5 geeft de dateringen van de vondstnummers op basis van de aardewerkdateringen weer.

Vondstnummer	Vondstnummerdatering begin	Vondstnummerdatering eind
2	1750	1900
3	1600	1800
4	1650	1850
5	1675	1800
6	1675	1725
11	1550	1650

Tabel 5: Datering van de vondstnummers op basis van de aardewerkdateringen

Overig

Het keramisch bouwmetaal bestaat uit drie fragmenten uit de 17e-19e eeuw. Twee fragmenten zijn afkomstig van roodbakkende plavuizen (V3 en V5 uit S1001 en S2000), één met loodglazuur (1,5 cm dikte), de ander ongeglazuurd (2,5 cm dikte). Eén wandtegel (0,9 cm dikte) is in de faïencetechniek vervaardigd (V2 uit S1000). De tegel is bedekt met een laag wit tinglazuur met daarover een blauwe beschildering. In de hoek zien we een spinnenkopje, in het midden waarschijnlijk een landschapje (figuur 6).

Er is één fragment van een pijpenkop aangetroffen (V10 uit S1001). De vorm van de ketel dateert in de tweede helft van de 18e of de 19e eeuw. Op de zijkant van de ketel is de letter 'S' aangebracht.

5.2.4 Een complete looper van een trogmolen

Bijdrage M.J.A. Melkert

Tijdens de archeologische begeleiding is in de ophogingslaag S1001 een complete maalsteen aangetroffen (vondstnummer 7; figuur 7). Het is een looper, de bovenste maalsteen, van een zogeheten trogmolen (engels: pot quern).¹ Dit is een type handmolen waarbij de looper in een ligger met opstaande rand paste en zo werd rondgedraaid. Die ligger vormde daarmee als het ware een bak of trog voor de loopersteen.²

¹ De term trogmolen werd geïntroduceerd door Scheirs (1984) en wordt hier overgenomen, omdat het Nederlandse 'potmolen' al een andere betekenis heeft, namelijk een ijzeren verfmolen.

² De meer recente exemplaren werden ook wel mosterdmolentjes genoemd.

Beschrijving van de trogmolen

Het hier aangetroffen exemplaar weegt 26 kg en bezit een diameter die aan de onderkant, bij het maalvlak, 35 cm bedraagt en aan de bovenkant, bij het zichtvlak, tussen 37,5 en 39 cm is. De zijkant helt naar beneden toe inwaarts en is rondom gladgeslepen met nog zichtbare draaigroeven waar tijdens het malen zandkorreltjes uit de steen werden los geslepen. Het afgeslepen deel van de zijkant loopt vanaf de onderkant tot ca 3-4 cm onder de bovenrand, wat betekent dat de looper iets boven de bak van de ligger uitstak. De hoogte van deze loopersteen bedraagt 14-14,5 cm.

Het zichtvlak is plat zonder kraag of verdiepte, concave zone rond het centrale gat. Dit oppervlak is bewerkt met een korte beitelslag in vier(?) ongelijke segmenten, en diezelfde bewerking is ook nog aanwezig aan de binnenkant van het 12 -13 cm grote, centrale gat. Dat loopt verticaal (cilindrisch?) van zichtvlak naar maalvlak door de maalsteen heen, maar heeft bij het zichtvlak een zeshoekige vorm. Aan de kant van het maalvlak is dit centrale gat deels weggebroken. Aangezien holten of uitsneden voor een draaimechanisme ontbreken en het hier toch duidelijk om een loopersteen gaat, zal vermoedelijk bij het vrij grote centrale gat een ijzeren overbrugging zijn geweest met een handvat om de looper rond te draaien.

Het maalvlak aan de onderkant is glad afgeslepen; een scherpstel is niet aanwezig.³ Wel is bij de rand een smal, naar beneden toe uitstekend richeltje te zien met deels nog sporen van afslijping. Aan één kant is dit richeltje voor een groot deel af- en weggebroken, terwijl het aan de overliggende kant volledig glad is weggeslepen. Blijkbaar zat er op het laatst veel speling tussen looper en ligger, waardoor de looper scheef werd afgeslepen. Dat verklaart ook de variatie in diameter aan de bovenkant. Mogelijk is dit de reden dat de maalsteen uiteindelijk is afgedankt, hoewel deze niet was gebroken. Hoe het maalsel werd opgevangen is overigens door de aanwezigheid van het uitstekende randje niet helemaal duidelijk.

Fysieke staat – hergebruik?

Naast de sporen die ontstaan zijn tijdens het gebruik, zoals de scheve afslijping van de maalsteen als geheel, de gladde afslijping van maalvlak en zijkant, en de draaigroeven op de zijkant, zijn ook diverse sporen te zien die vermoedelijk pas in een later stadium zijn ontstaan. Zo is de rand van het zichtvlak op veel plaatsen beschadigd en zijn op het maalvlak aan de onderkant diverse korte krassen/sneden en sets van zeer kleine parallelle krasjes te zien. Op het zichtvlak is ook een verontreiniging met een zwarte substantie aanwezig, vermoedelijk teer. Wellicht heeft het platte, gladde maalvlak van deze zware steen later nog als werkvlak gediend, met het zichtvlak naar beneden. Of de deels weggesleten bewerking van dit zichtvlak toen ook is ontstaan, is niet duidelijk maar zeer wel denkbaar. Dezelfde vormen van 'gladding' zijn ook bekend van de onderkant van prehistorische maalsteenliggers – mogelijk stonden deze werktuigen op een zach-

³ Scherpstel: patroon van ingehakte groeven op het maalvlak ter verbetering van het maalproces.

te ondergrond, bijvoorbeeld een (koeien-)huid, en leidde het schuiven hierover en over het gemorste meel, tot dit type gladde afslijting.⁴

Steensoort

De maalsteen is gemaakt van een zandsteen die overwegend bestaat uit kleine, kleurloze kwartskorreltjes van gelijke grootte. Er zijn in ondergeschikte hoeveelheid wel wat donkere korreltjes aanwezig, maar zowel glaukoniet als micaminalen ontbreken. De steen is ook niet kalkhoudend. De kleur van het verse gesteente is wit, de verwerking vrij donker bruin. Dit zijn de kenmerken van Bentheimer zandsteen, een steensoort waarvan de steengroeven net over de grens in Duitsland liggen (op korte afstand van Oldenzaal). Hoewel deze groeven al vanaf de Volle Middeleeuwen werden geëxploiteerd, voor bouw materiaal, maar ook voor doopvonten en sarcophagen, bleef de handel aanvankelijk nog sterk beperkt tot de directe omgeving en het oosten van Nederland. Vanaf het midden van de 15e eeuw verschijnt de steensoort ook in het westen van Nederland en daarna neemt de verspreiding snel toe.⁵ De steensoort is -spaarzaam- toegepast voor het maken van molenstenen⁶, over handmolens is weinig bekend.

Datering

Omdat handmolens importproducten zijn, zijn er door de tijd heen geleidelijke veranderingen en aanpassingen geweest en bezitten ze globaal een daterende kracht. Dateringselementen voor maalstenen in het algemeen zijn vorm en grootte, steensoort, holtes en uitsneden gerelateerd aan het aandrijfmechanisme, vorm en grootte van het centrale gat, en de bewerking van zichtvlakken en het maalvlak. Zo kan op het maalvlak wel of niet een scherpstel zijn aangebracht in een bepaald patroon. Scherpstels werden al door de Romeinen aangebracht, verdwijnen daarna uit beeld om pas in de Late Middeleeuwen weer opnieuw te verschijnen.⁷

Over trogmolens is helaas nog erg weinig bekend.⁸ Fragmenten zullen zelden als zodanig herkend (kunnen) worden en complete exemplaren worden niet vaak aangetroffen. Trogmolens waren (in Duitsland en Engeland) al in gebruik in de Romeinse tijd, maar verdwenen in de Vroege Middeleeuwen weer uit beeld.⁹ Een vroeg Nederlands exemplaar uit de 11^e-12^e eeuw werd aangetroffen in een hutkom bij Varsen.¹⁰ Deze was gemaakt van vesiculaire lava en de looper bezat een opstaande binnenrand (kraag om het centrale gat), wat een kenmerk is voor handmolens uit

⁴ Verbaas & Van Gijn 2007. Deze gladding lijkt enigszins op natuurlijke, gladde afronding, maar verschilt daarvan door een iets vettige glans.

⁵ Kramer 1989; Janse & De Vries 1991; Nijland *et al.* 2007, 61.

⁶ Archeologisch Basis Register. Een molensteen van Bentheimer zandsteen is onder andere nog aanwezig in Molen De Kroon bij Arnhem.

⁷ Watts 2002, 97-102.

⁸ Overigens geldt dat in feite voor alle handmolens uit de Middeleeuwen en Nieuwe tijd; een overzicht hiervan ontbreekt vooralsnog..

⁹ Hörter 1994; Watts 2002.

¹⁰ Klarenbeek & Verlinde 1979-2001, afb. 13b.

de 10^e – 12^e eeuw.¹¹ Andere vondsten van trogmolens zijn verspreid over Nederland aangetroffen en de complete exemplaren bevinden zich nu meestal in museale collecties.¹² Daarvan is de steensoort zelden benoemd; de middeleeuwse vondsten met een zuivere datering komen allemaal uit laatmiddeleeuwse contexten. Bij geen van de lopers is dan nog sprake van een opstaande binnenrand - in plaats daarvan is nu bij alle exemplaren een concave zone rond het centrale gat aanwezig en dit kenmerk zet zich voort in de Nieuwe tijd. De meeste lopers en liggers zijn vrij strak uitgevoerd, met verticale zijkanten en glad afgewerkte zichtvlakken. Twee vondsten wijken hiervan af. Een komvormig exemplaar (met schuine zijkanten bij ligger en loper) is afkomstig van het stadskasteel te Zaltbommel en wordt tussen 1500 en 1700 gedateerd; een complete loper met naar beneden afgeschuinde zijkanten, aangetroffen te 's Heerenberg, heeft een overeenkomstige datering.¹³

Zoals gezegd worden steensoorten zelden benoemd en waar dat wel het geval is, gaat het meestal om vesiculaire lava. De enige (als zodanig benoemde) uitzondering is de ligger van een kleine trogmolen van zandsteen met een datering tussen 1250 en 1500; deze werd geborgen tijdens een opgraving van het ROB te Alblasterdam-Kerkstraat.¹⁴ Om welke zandsteensoort het precies gaat, wordt niet vermeld. Verder kan nog worden opgemerkt dat de drie exemplaren met een -zuivere- datering in de Late Middeleeuwen geen van alle scherpsels bezitten.¹⁵ Of dit representatief is, zal toekomstig onderzoek uit moeten wijzen

Het hier aangetroffen exemplaar bezit kenmerken die in een aantal opzichten afwijken van de andere trogmolens. Zo is de maalsteen gemaakt van Bentheimer zandsteen en niet van vesiculaire lava, en behoort ook de vorm, met schuine zijkanten, tot de uitzonderingen. Mogelijk zijn deze twee kenmerken echter gerelateerd. Trogmolens van vesiculaire lava kunnen een andere vormontwikkeling hebben doorgemaakt dan die van zandsteen. Een interessante vraag is of de zandstenen exemplaren gelijktijdig met die van lava verkrijgbaar waren of dat het wellicht om een tijdelijke opbloei ging door veranderingen in groevebeheer of handelsstromen. Zo vond in de groeven in Mayen aan het einde van de Late Middeleeuwen een terugval plaats in de productie.¹⁶ Een tijdelijke vervanging met handmolens van zandsteen zou daarvan het resultaat kunnen zijn. Hoewel op basis van de nu bekende gegevens slechts een vrij speculatieve datering gegeven kan worden, lijken vorm, steensoort, bewerking van het zichtvlak en het ontbreken van een scherpstel het meest te wijzen op een datering rond de overgang van Late Middeleeuwen naar vroege Nieuwe tijd. Dat sluit ook aan bij de handel in bouwstenen van Bentheimer zandsteen, die

¹¹ Harsema (1979) dateert ze tussen de 10^e en 12^e eeuw, met een uitloop naar de 14^e eeuw; ze worden in de groeven in Mayen nog tot in de 13^e eeuw gemaakt (Hörter 1994, 47.)

¹² Zie Melkert 2014 voor een overzicht.

¹³ <http://www.collectiegelderland.nl>

¹⁴ <http://www.archeologie.zuid-holland.nl>

¹⁵ Een losse vondst en een exemplaar uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, beide met een datering 1050-1500, bezitten een straalscherpsel. Het is niet duidelijk waar deze dateringen op gebaseerd zijn.

¹⁶ Van Geertruyen, 43.

pas vanaf het einde van de 15e eeuw het westen van Nederland bereikte. Een latere datering voor de maalsteen kan echter niet worden uitgesloten.

6 Conclusies

Bij de archeologische begeleiding in het plangebied Harmenjansweg te Haarlem zijn inderdaad zoals ook bij het bureauonderzoek werd verwacht, houten palen en balken aangetroffen zonder dat deze toegeschreven konden worden aan een duidelijke structuur met een bepaalde functie. Daarvoor was het waarnemingsvlak – een bouwput met enkele funderingssleuven – simpelweg te beperkt. Verder werd een houten balk of wand en beerput aangetroffen. Op zich betreft zijn dit inderdaad de sporen die in Haarlem langs de waterkant aangetroffen kunnen worden.

Naast deze sporen werden vooral vondsten gedaan in de aangetroffen ophogingslagen, waaronder houtsnippers in S2000, mogelijk houtbewerkingsafval. Het aangetroffen gebruiks aardewerk is afkomstig uit lagen en/of sporen die vooral dateren uit de 17^e, 18^e en 19^e eeuw, waarbij de vondsten uit de bouwvoor (S1000) zoals te verwachten de jongste zijn (tussen 1750 en 1900). De meeste fragmenten zijn elk op zichzelf afkomstig van een ander voorwerp, wat aangeeft dat de vondsten en mogelijk ook de gelaagdheid van de bodem, erg verstoord is, mogelijk van elders afkomstig. De oudste vondst is vroeg 14^e-eeuws en is gevonden in een laag of spoor van rond 1600 of later (S2000). De jongste vondsten stammen uit de 19^e eeuw. De drie fragmenten keramisch bouw materiaal en de enkele pijpenkop stammen uit dezelfde periode als het gebruiks aardewerk.

Een toevalstreffer was de bijzondere vondst van een complete looper van een trogmolen. Deze is gemaakt van Bentheimer zandsteen, heeft een diameter van ca. 39 cm en een vrij groot centraal gat. Een opvallend kenmerk is de glad afgeslepen, schuin inwaarts hellende zijkant, waardoor de maalsteenloper de vorm heeft van een grote (bloem)pot met plat maal- en zichtvlak. Een scherp-sel ontbreekt en de bewerking van het zichtvlak bestaat uit een patroon van korte, parallelle groeven die met de hand lijken aangebracht in niet al te scherpe segmenten. Door de genoemde kenmerken verschilt het exemplaar sterk van de veel strakker uitgevoerde, meer recente hand/trogmolens uit de 18^e eeuw en later. Binnen de nu beschikbare –weinige- gegevens, zou een datering aan het einde van de Late Middeleeuwen of het begin van de Nieuwe tijd daarom het meest voor de hand liggen. De maalsteen als geheel is scheef afgeslepen en dit is mogelijk de reden dat deze niet meer voldeed en werd afgedankt. De zware steen is daarna vermoedelijk nog wel in een andere hoedanigheid hergebruikt.

Beantwoording onderzoeksvragen

Op de specifieke onderzoeksvragen in het PvE kunnen de volgende antwoorden worden gegeven:

1. *In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord?*

Of de bodem in het plangebied verstoord is of alleen opgehoogd valt niet met zekerheid te zeggen. De funderingssleuven werden namelijk in hun geheel gegraven in ophogingspakketten zon-

der dat de ongestoorde ondergrond hierbij bereikt werd. Er kan dus enkel gesteld worden dat de ondergrond verstoord kan zijn, dit tot een diepte van circa 0,75 m –NAP.

2. *Hoe is de bodemopbouw (laagopeenvolging en bodemhorizonten)?*

De bouwvoor (S1000) maakt een verrommelde indruk en kan geïnterpreteerd worden als een door diverse tuinbewerkingsactiviteiten omgezet bouwzand. Deze dekt twee ophogingslagen af: S1001 en S1002. Het grootste deel van het vlak van put 1 ligt in S1001 dat bestaat uit hetzelfde zand als S1000, maar dan donkerder van kleur en met minder grind. S1002 is alleen in het noordoosten van het plangebied aangetroffen en wijkt hiervan af door met name de mate van siltigheid. S1002 bestaat uit uiterst siltig en licht grindig zand dat roodbruin van kleur bleek, mogelijk door aanrijking met gemalen baksteen. Laag S2000, ook een ophogingslaag, werd in de funderingsleuven op een iets dieper niveau aangetroffen (50 cm beneden vlakniveau, op 0,5 m - NAP). Deze laag bestaat matig siltig sterk humeus fijn zand. In deze laag bevonden zich hout-snippers (houtbewerkingsafval).

3. *Zijn archeologische sporen en/of structuren aanwezig? Zo ja, wat is hun aard, datering, diepteligging, kwaliteit (gaafheid en conservering) en ruimtelijke verspreiding?*

De aangetroffen sporen kwamen met name voor in de zuidwestelijke helft van de ontgraving. Er zijn verschillende houten palen, balken en planken aangetroffen maar deze konden niet aan een structuur met een specifieke functie worden toegeschreven. De houtsoort is niet bepaald. De palen en balken hebben een relatief kleine diameter (10 tot 15 cm) en het geheel lijkt zeker geen onderdeel te zijn van een scheepshelling, zoals deze wel verwacht werd op basis van het bureauonderzoek. Wel zou het kunnen gaan om constructies die te maken hebben met houtbewerking of scheepsbouw (te denken valt aan schuurtjes, werkbanken, stellingen). De beide bakstenen structuren (beerput S8/BP01 en muur S2 die een gresbuis ondersteunde) horen bij de bouw van het huidige pand in 1909.

4. *Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? Wat is de vondstdichtheid/ruimtelijke verspreiding? Hoe is de conserveringstoestand? Wat is de typologische datering?*

Er is keramiek aangetroffen en natuursteen. Het gebruiksaardewerk is afkomstig uit lagen en/of sporen die vooral dateren uit de 17^e, 18^e en 19^e eeuw, waarbij de vondsten uit de bouwvoor (S1000) zoals te verwachten de jongste zijn (tussen 1750 en 1900). De oudste vondst is vroeg 14^e-eeuws en is gevonden in een laag of spoor van rond 1600 of later (S2000). De jongste vondsten stammen uit de 19^e eeuw. De drie fragmenten keramisch bouw materiaal en de enkele pijpenkop stammen uit dezelfde periode als het gebruiksaardewerk.

Bijzonder is de vondst van een complete loper van een trogmolen. Deze is gemaakt van Bentheimer zandsteen, heeft een diameter van ca. 39 cm en een vrij groot centraal gat. Het exemplaar verschilt sterk van de veel strakker uitgevoerde, meer recente hand/trogmolens uit de 18^e eeuw en later. Binnen de nu beschikbare -weinige- gegevens, zou een datering aan het einde

van de Late Middeleeuwen of het begin van de Nieuwe tijd daarom het meest voor de hand ligen.

5. Zijn archeologische resten aanwezig die te maken hebben met de voormalige scheepswerven? Zo ja, op welke manier dragen de resultaten van het onderzoek bij aan de kennisvorming over handel en nijverheid in Haarlem in de (late) middeleeuwen en de Nieuwe tijd?

Mogelijk kunnen de in S2000 aangetroffen houtsnippers (houtbewerkingsafval!) met scheepsbouwactiviteiten in verband worden gebracht. Hierover is geen zekerheid.

6. Zijn er inderdaad resten van 19e-eeuwse bebouwing aanwezig in het plangebied? Zo ja, wat zeggen de resten over de aard van de voormalige bebouwing? Zo nee, waarom niet?

Er is houtwerk aangetroffen dat niet goed te dateren is en ook geen uitsluitsel biedt over de vraag tot welke structuur deze behoren. Op basis van het aardewerk kan een vroegere datering, tot in de 17^e eeuw, niet uitgesloten worden. De palen en balken blijven in situ bewaard.

Literatuur

- Bitter, P., S. Ostkamp & N.L. Jaspers**, 2012. *Classificatiesysteem voor (post-)middeleeuws aardewerk en glas = Het Deventer Systeem (sinds 1989). Deel 1: Keramiek. Digitale opzoekschema's* (Versie april 2012).
- Geertruyen, T. van**, 2009-2010. *Maalstenen door de eeuwen heen: een industrieel archeologische kijk op de productie, evolutie en toepassing van maalstenen*. Gent (MA-scriptie Universiteit van Gent).
- Harsema, O.H.**, 1979. *Maalstenen en handmolens in Drenthe van het Neolithicum tot ca. 1300 A.D.* Assen (Museumfonds 5).
- Hörter, F.**, 1994. *Getreidereiben und Mühlsteine aus der Eifel. Ein Beitrag zur Steinbruch und Mühlengeschichte*. Mayen.
- Ilson, P.J.**, 2016. Programma van Eisen plangebied Harmenjansweg 1 zwart in Haarlem, gemeentelijke projectcode HAR.4.2015. RAAP-programma van eisen 1614. Weesp.
- Janse, H. & D.J. de Vries**, 1991. *Werk en Merk van de Steenhouwer. Het steenhouwersambacht in de Nederlanden voor 1800*. Zwolle.
- Jordanov, M.S.**, in concept. Plangebied Centrumplan Bergschenhoek, gemeente Lansingerland. Archeologisch onderzoek: een proefsleuvenonderzoek, een begeleiding van de sloop en een opgraving. RAAP-rapport XXXX. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Klarenbeek, R., & A.D. Verlinde**, 1982. Middeleeuwen. Varsen, gem. Ommen. *Kroniek van Overijssel over 1980-1981*, 197 – 202.
- Kramer, A.**, 1989. *Schade aan natuursteen in Nederlandse monumenten*. Zeist (Restauratievademecum 08).
- Kroes, R.**, 2016. Plangebied Harmenjansweg 1 zwart in Haarlem, gemeente Haarlem; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek. RAAP-notitie 5409. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Melkert, M.J.A.**, 2014. Natuursteen en keramisch bouw materiaal. In: W. Jezeer (red.), *Vroege IJzertijd en Late Middeleeuwen op het Koksgoed te Wehl (gemeente Doetinchem)*. Een archeologische opgraving. Amersfoort, *ADC Rapport 2712*, 95-110.
- Nederlands Normalisatie-instituut**, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*. Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Nijland, T.G., Dubelaar, W. & Tolboom, H.J.**, 2007. De historische bouwstenen van Utrecht. In: Dubelaar, W., Nijland, T.G. & Tolboom, H.J.(red.), *Utrecht in steen. Historische bouwstenen in de binnenstad*. Utrecht, 31-109.
- Scheirs, J.**, 1984. Drie oude handmolenstenen uit de gemeente Hilvarenbeek. *Brabants Heem* 36, 37-40.
- Verbaas, A., & A. van Gijn**, 2007. Querns and other hard stone tools. In: P. van de Velde (red.), *Excavations at Geleen-Janskamperveld 1990/1991. Analecta Praehistorica Leidensia* 39, 191-204.
- Watts, M.**, 2002. *The archaeology of mills and mining*. Stroud (Gloucestershire).

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** De ligging van het plangebied (gearceerd in zwarte cirkel) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Noord-Holland.
- Figuur 2a.** Resultaten archeologische begeleiding Harmenjansweg 1 zwart te Haarlem.
- Figuur 2b.** Allesporenkaart (blauw) over bouwtekening uit 1909 (bron: archief gemeente Haarlem). In rood de huidige topografie. Te zien is dat de put S8 / BP01 (donkerblauw) min of meer overeenkomt met de meest zuidelijke van de drie naast het pand weergegeven 'privaatputten' (beerputten).
- Figuur 3.** Spoor 2 t/m 7 in het vlak van put 1.
- Figuur 4.** Bakpan van roodbakkerd aardewerk uit Bergen op Zoom (V5 uit S2000).
- Figuur 5.** Faience bord uit de 18^e eeuw in Chinese traditie (V6 uit S2000).
- Figuur 6.** Faience versierde wandtegel (V2 uit S1000).
- Figuur 7.** Maalsteen: de looper van een trogmolen (V7 uit S1001).
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Tabel 2.** Overzicht grondsporen.
- Tabel 3.** Aantal vondsten per materiaalcategorie.
- Tabel 4.** Determinaties van het gebruiksaardewerk.
- Tabel 5.** Datering van de vondstnummers op basis van de aardewerkdateringen.
- Bijlage 1.** Vondstenlijst.
- Bijlage 2.** Catalogus: Aardewerk (Deventer-systeemcatalogus).

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Recente tijd			
Nieuwe tijd	C	1945	
	B	1850	
	A	1650	
Middeleeuwen	Laat B	1500	
	Laat A	1250	
	Vroeg	D: Ottoonse tijd	1050
		C: Karolingische tijd	900
		B: Merovingische tijd	725
		A: Volksverhuizingstijd	525
	Romeinse tijd	Laat	450
Midden		270	
Vroeg		70 na Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	15 voor Chr.
		Midden	250
		Vroeg	500
	Bronstijd	Laat	800
		Midden	1100
		Vroeg	1800
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000
		Midden	2850
		Vroeg	4200
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900/5300
		Midden	6450
		Vroeg	8640
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	9700
		Jong B	12.500
		Jong A	16.000
		Midden	35.000
		Oud	250.000

Tabel1_standard_Archeologisch_RAAP_2014

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

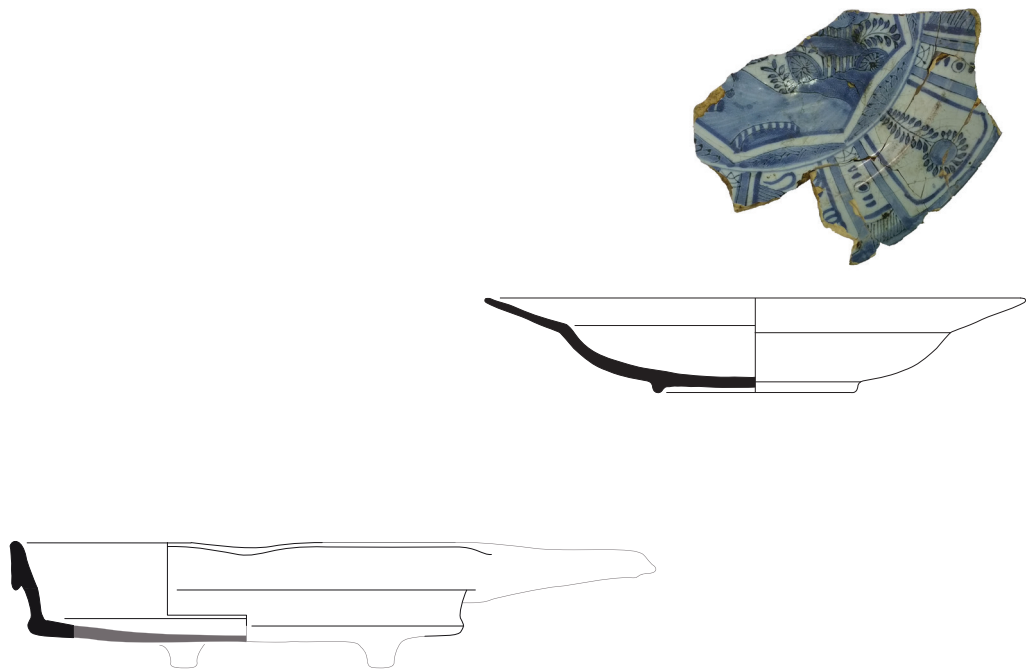
Bijlage 1. Vondstenlijst.

Vondstnr:	Spoornummer:	Materiaal:	Aantal:	Gewicht:	Opmerking:
1	1	Hout	2	0	-
2	1000	Keramik, gebruiks aardewerk	1	55	-
2	1000	Keramik, bouw materiaal	1	85	tegel
3	1001	Keramik, gebruiks aardewerk	3	91	-
3	1001	Keramik, bouw materiaal	1	72	tegel
4	1001	Keramik, gebruiks aardewerk	4	205	-
5	2000	Keramik, gebruiks aardewerk	2	69	-
5	2000	Keramik, bouw materiaal	1	207	tegel
6	2000	Keramik, gebruiks aardewerk	12	338	11 scherven van 1 bord
7	1001	Natuursteen, onbepaald	1	25000	-
8	5	Hout	1	0	hout
9	7	Hout	1	0	hout
10	1001	Keramik, pijp aarde	1	16	met zij- en hielmerk (kroon boven 12)
11	2000	Keramik, gebruiks aardewerk	2	87	-

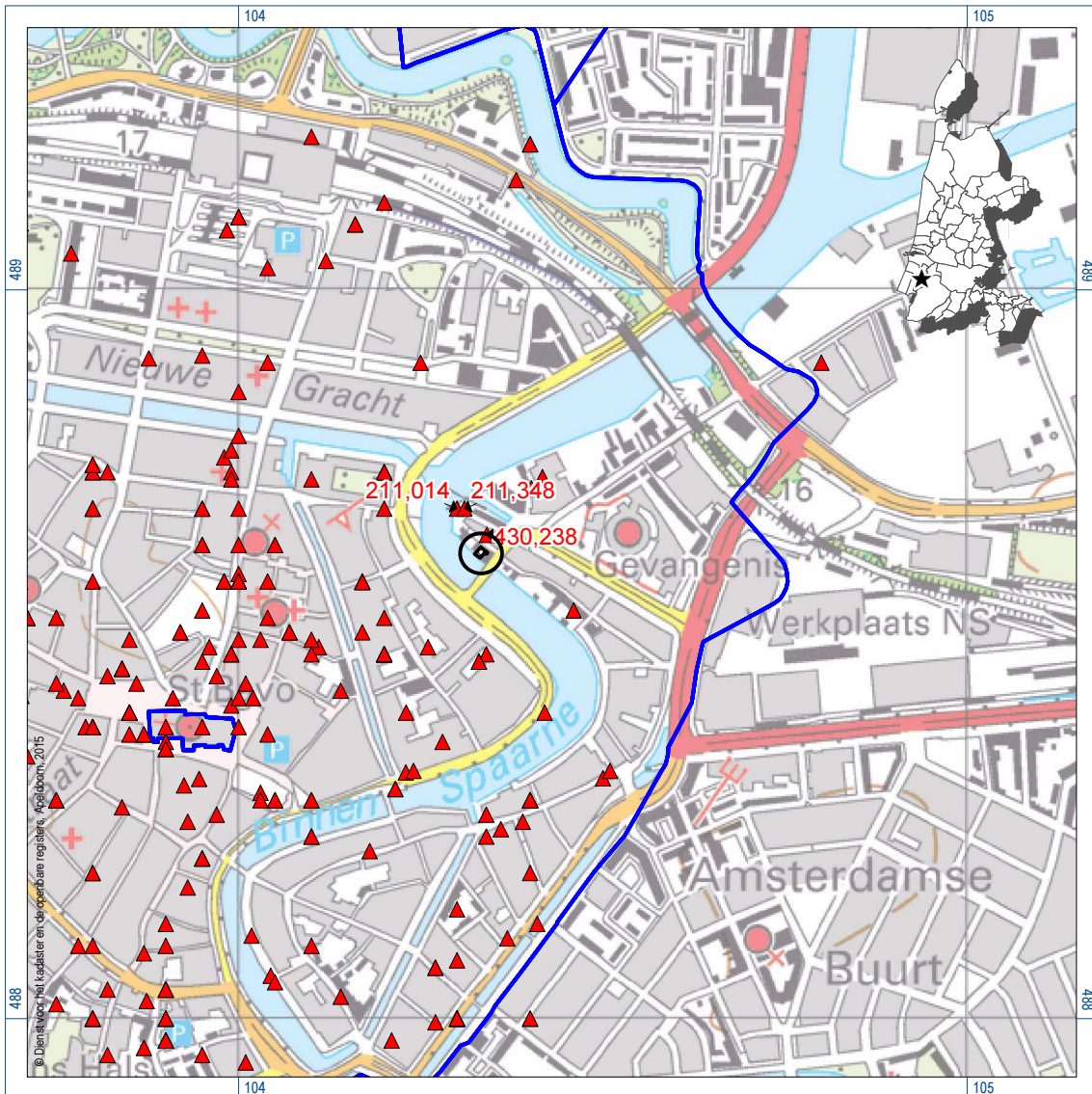
Bijlage 2

Catalogus: Aardewerk uit de archeologische begeleiding aan de Harmenjansweg 1 te Haarlem

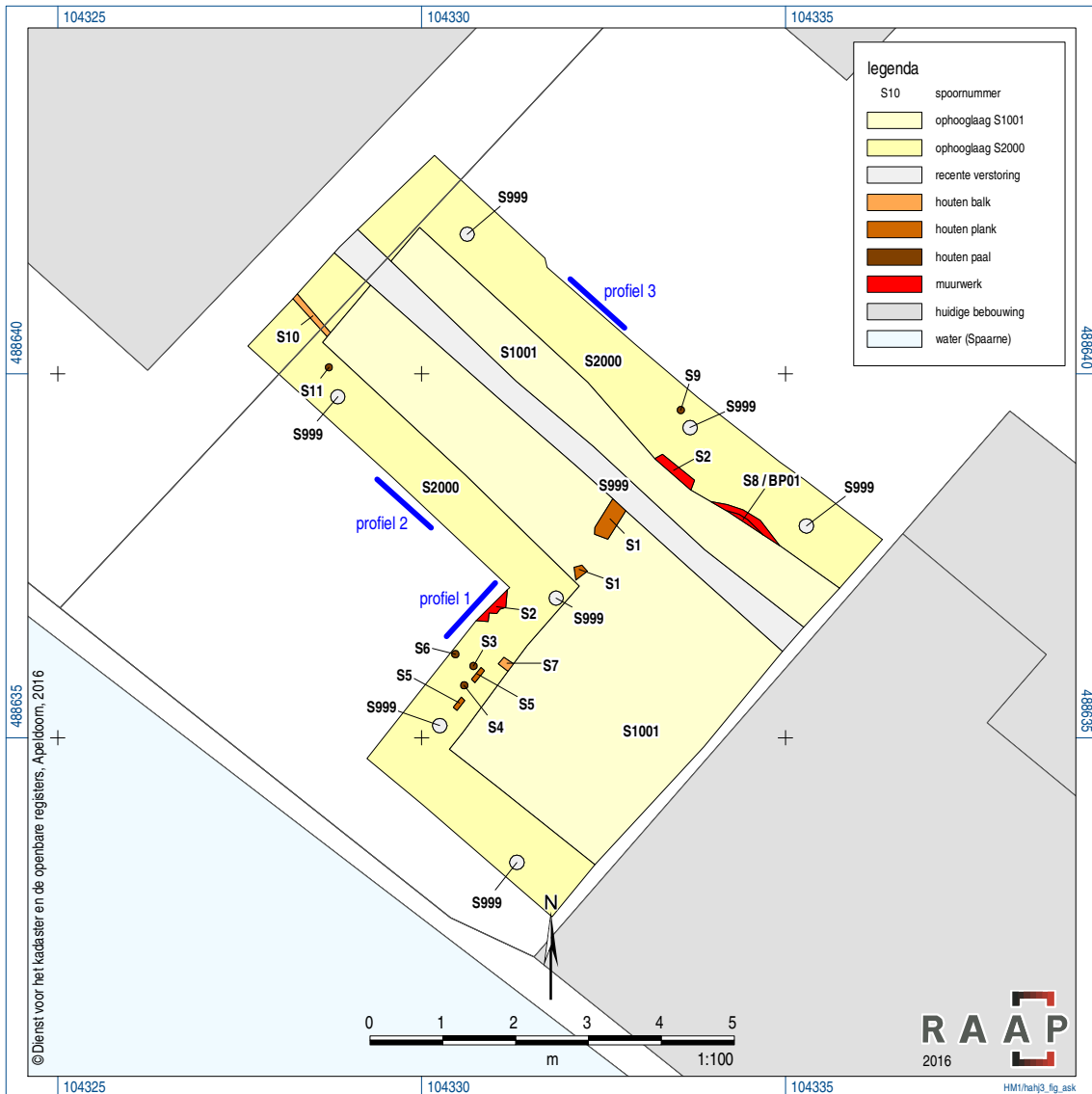
N.L. Jaspers

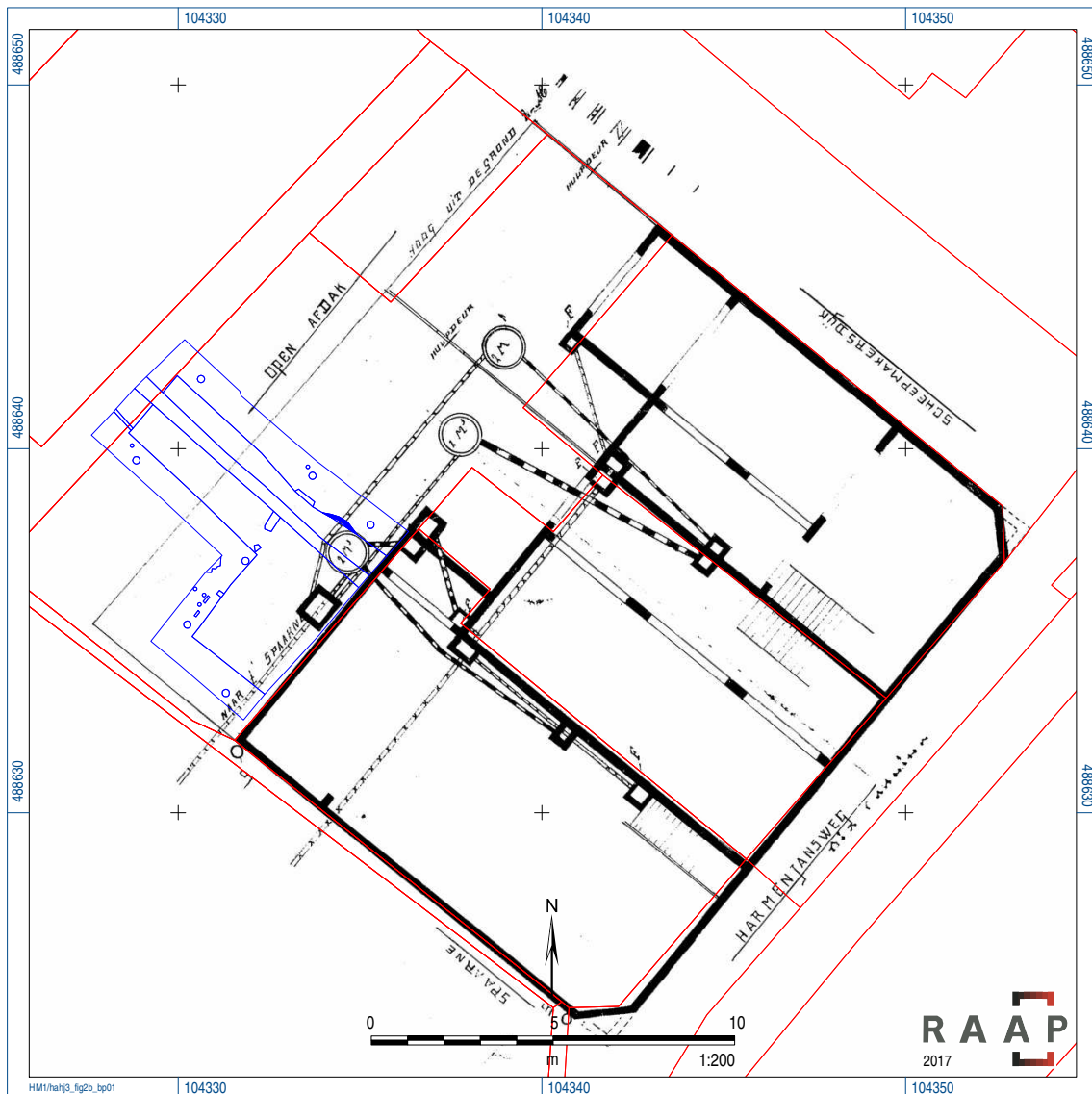
Opbouw van de catalogusblokjes		Cat. 1	Cat. 2
1a	vondstnummer	1a HAR.4.2015_5_1	1a HAR.4.2015_6_2
1b	vondstcontext (complexdatering)	1b S2000	1b S2000
2	code van het type	2 ophogingslaag Nieuwe Tijd	2 ophogingslaag Nieuwe Tijd
3	objectdatering	3 r-bak-6	3 f-bor-1
4a	maten in centimeters (grootste diameter / hoogte)	4a 1675-1800	4a 1650-1700
4b	beschrijving van het type	4a 24/5,5	4a 29/5
5a	baksel	4b bakpan met hoge zijwand en hoge kraagrand	4b bord met knik spiegel-vlag, standing
5b	kleur / glazuur	5a roodbakkend aardewerk	5a faience (gele scherf)
5c	beschrijving van de decoratie	5b loodglazuur	5b tinglazuur
5d	diversen	5c	5c decoratie in kobaltoxide (blauw); sp: Chinese tuin, meerkantig omlijst/ vl: Wanli-vakken-verdeling, papierrollen, margrieten
6a	bodem	6a bodem ontbreekt	5d
6b	oor / steel	6b steel ontbreekt	6a standing
6c	completeidheid	6c fragment, gereconstrueerd profiel	6b
7	functie	7 bakpan	6c fragment, compleet profiel
8	productiecentrum	8 mogelijk Bergen-op-Zoom	7 bord
9	literatuur	9	8 waarschijnlijk Haarlem of Delft
(alle afbeeldingen in deze catalogus zijn schaal 1:4)			9

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd in zwarte cirkel) met ARCHIS-waarnemingen (rood) en AMK-terreinen (blauw); inzet: ligging in Noord-Holland.

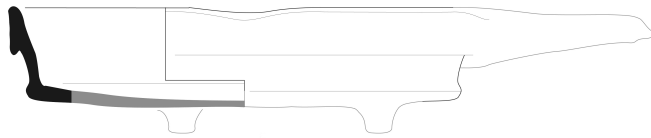
Figuur 2a. Resultaten archeologische begeleiding Harmenjansweg 1 zwart te Haarlem.

Figuur 2b. Allesporenkaart (blauw) over bouwtekening uit 1909 (bron: archief gemeente Haarlem). In rood de huidige topografie. Te zien is dat de put S8 / BP01 (donkerblauw) min of meer overeenkomt met de meest zuidelijke van de drie naast het pand weergegeven 'privaatputten' (beerputten).

Figuur 3. Spoor 2 t/m 7 in het vlak van put 1.

0 5

HAR.4.2015_V-5_1
vormtype Deventer Systeem: r-bak-6
diameter 24 cm
hoogte 5,5 cm

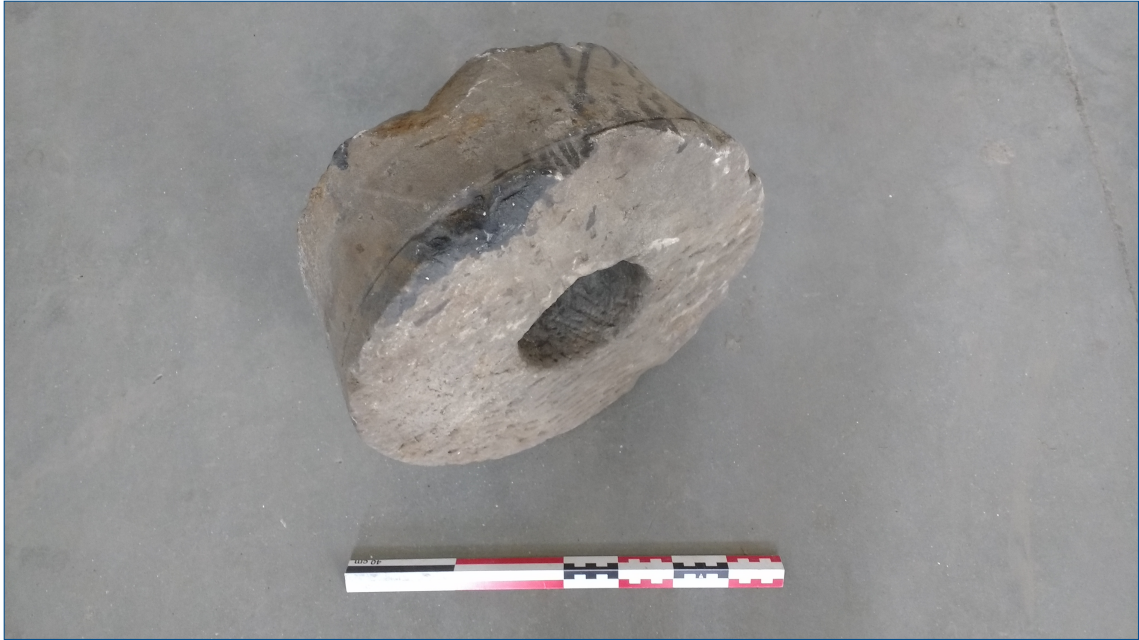
Figuur 4. Bakpan van roodbakkend aardewerk uit Bergen op Zoom (V5 uit S2000).

Figuur 5. Faience bord uit de 18e eeuw in Chinese traditie (V6 uit S2000).

Figuur 6. Faience versierde wandtegel (V2 uit S1000).

Figuur 7. Maalsteen: de looper van een trogmolen (V7 uit S1001).